

A Tegzes család.

Közli: Dr. G. Vargha Zoltán.

Kiskunhalasi törzsökös, valamikor szerepet játszó familia. A város a törökvilágban kétszer egymásután tökéletesen elpusztult s lakossága is 1566-ban és 1596-ban szétfutott. 1626-ban már harmadszor települt újra és pedig akkor a Duna—Dráva-szögből, Baranyából.¹ A színreformátus telepnek 1636-ban Tegzes János volt a bírása,² s méltán feltételezhető, hogy Baranyából jött a többiekkel. Baranya vármegyében pedig Chebe (Csebény) községben még 1542-ben élt egy egytelkes nemes család, melyből Tegzes János özvegye 67 dénárral adózott.³ Ez feltétlenül ősnak látszik. De nem lehetetlen, hogy Tegzes János egri vitéz is az, ki 1591-ben két társával együtt adományt szerzett a Békés vm-i Orosházán, de birtokjogát nem tudta érvényesíteni.⁴ A Szabolcs vármegyei híres Anarcsi Tegzes családdal aligha volt közös eredetű a halasi.

A feljebb említett Tegzes János halasi bírónak fiai János és Tamás szerezték 1676. aug. 1. örökjoggal 400 tallérért Csuzy Mátyástól a Pest vármegyei egész Vadkert, Csábor és Böszér pusztákat, 19574 kat. holdat. Vadkert Csuzynak örökjoga volt, de a másik kettőt 22 (!) tallérért vette 1671-ben zálogba Csontos Márton özvegyétől, Somogyi Ilonától, kinek férje 1643-ban Esterházy Miklóstól nádori adományba kapta s abba 1644. márc. 4-én be is vezetett.⁵

A Tegzes testvérek: János, ki 1667-ben volt halasi bíró és Tamás, jogaik biztosítása céljából⁶ 1677. márc. 11-én kelt nemeslevelet szereztek.⁷ Ekkor nyert beszélő címerük: Kék paizsban, zöld halmon nyugvó arany koronán három nyilvesszőt tartó páncélos kar könyököl; felette balról ezüst félhold ragyog. A nyílt sisak arany koronájából felvont ijjat és tegzet tartó növekvő kétfarkú oroszlán emelkedik ki.

¹ V. ö. Nagy—Szedes: Adatok Kiskunhalas város történetéhez. III. rész. 28., 29. lap.

² Nagy—Szedes I. m.

³ Baán Kálmán: Magyar Családtörténeti Szemle 1936. évf.

⁴ Karácsonyi János: Békés vm. története II. 247.

⁵ A Kiséri Péter család levelesládájának töredéke, szerző birtokában.

⁶ Régi nemességük igazolása sokkal körülményesebb lett volna.

⁷ V. ö. Hellebronth: Családtörténeti Jegyzetek 1914. évf. 295. lap.

A takarók színe kék-arany, vörös-ezüst.⁸ A nemeslevélbe bele van foglalva János felesége Symoni (így!) Kata, fiai István és Gergely, Tamás felesége Thurzó (így!) Erzsébet és Mihály és János fia is. Az akkori zavaros viszonyokra mi sem jellemzőbb, mint hogy a család e nemeslevelet csak 1691. szept. 4-én hirdettette ki, minden ellenmondás nélkül, Pest vm. közgyűlésén.⁹

A két testvér a törökvilágban, akárcsak a többi magyar földesúr, kénytelenségből megváltotta jószágát; így János «Jankói Török Agától» Vadkertet.¹⁰ Békessége azért mégsem lett. 1682-ben 150 drb. marháját hajtották el a tolvajok.¹¹ 1685-ben Daróczy István földesúr Halas elmaradt adója miatt az ő 17 drb. ökrét vette el.¹² 1699-ben Halason lakott két fiával együtt, mint annak nemes s legvagyonosabb lakosa.¹³ Bérelte azonkívül egész Kiskörös pusztát is (a mai Kiskörös nagyközség) a Wattay családtól.¹⁴ Ezzel ellentétben Galgóczy Pest vm. monográfiájában ezt írja, hogy «Halasi Tegzes János a Kiskörös melletti puszták előbbi használata fejében hitelezője volt Wattay Jánosnak és Istvánnak.¹⁵ Talán megfordítva!

A török kiverése után, 1719–20 táján, a család még tót jobbágyokat telepített Vadkertre,¹⁶ de nemsok idő múlva elvesztette nemcsak azt, hanem másik két pusztáját is. Oka ennek a neoquistica commissio, jobban mondva félelem ettől az ódiózus intézménytől. Csábor és Böszér harmadát már 1707-ben eladta Orczy Istvánnak,¹⁷ második harmadát 1721-ben 200 (!) rajnai frt-ért vesztegette el Tegzes I. Péter és id. és ifj. János.¹⁸ Harmadik harmadára 1741-ben került a sor.¹⁹ Vadkertet 1721-ben I. Péter és IV. János idegenítette el Orczy Istvánnak és feleségének Petrovay Zsuzsánnának.²⁰

A Tegzes család nagyon megbánta elhamarkodott lépését s már 1752-ben pert kezdett jószágainak visszaszerzésére a kir. táblán. A Beniczky László táblai jegyző által felvett tanuvallatási jegyzőkönyv igen érdekes adatokat tartalmaz. A halasi, kiskörösi és kecskeméti tanúk egyértelműleg azt vallották, hogy a Tegzes család 1747-ig háborítatlanul bírta a pusztákat, hol nemcsak legelő, hanem erdő is volt s a vadkerti vendégfogadó is hasznot hajtott. Egyesek, mint Szabó János kecskeméti gazdaember, árendát fizettek Tegzes Péternek, Varga János csikót adott neki, hogy tüskét vágathasson. Történt azonban, hogy Vátzi István halasi jegyző, br. Orczy István jászkunkerületi főkapitány bizalmasa (Orczy 1714–34-ig volt főkapitány) azzal ijesztett rá Tegzesekre, hogy birtokaikat csak úgy tarthatják meg, ha hatalmas

⁸ Eredeti armális Tegzes Károly gazd. tanácsos birtokában Kiskunhalason.

⁹ V. ö. Kőszeghi: Nemes Családok Pest vármegyében.

¹⁰ 1752. évi tanuvallomás Pest vm. lt. Nemesi iratok «T. 9.» jelzet alatt.

¹¹ Török-magyar Emlékek II. kötet 386.

¹² U. o. 381.

¹³ Egykorú összeírás az Orsz. lt.-ban.

¹⁴ Nagy-Szedes: I. m. IV. rész. 6. lap.

¹⁵ III. 273.

¹⁶ Galgóczy I. m. III. 278. lap.

¹⁷ Turul V. 26.

¹⁸ Egri kápt. felv. jzk. 1721. No. 478.

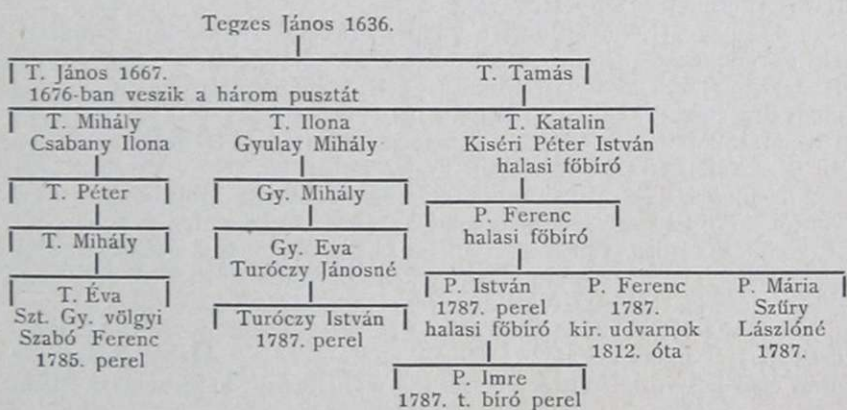
¹⁹ Turul V. 26.

²⁰ Egri kápt. felv. jzk. No. 950.

pártfogót szereznek. Így fordultak azután Orczy Istvánhoz, ki a pártfogás fejében elkérte a birtok felét (a tanuvalomás szerint valójában azonban csak harmadát). Vátzi István arra is kioktatta őket, hogy Orczy bárónak Vadkertre vonatkozó statutóján ne mondjanak ellent. Ez csak formáság lesz s belőle rájuk semmi hátrány sem származik; továbbra is éppen úgy használhatják, mint eddig. Egy darabig így is volt. A jámborok még leveleiket is átadták, hogy a báró birtokjogát erősítsék. Kitént nemsokára, hogy a potom pénzekben történt eladások véresen komoly dolgok. Elkezdődtek a kellemetlenségek. Orczy azt izente, hogy ne bántsák a vadkerti fiatal fákat; ha megnőnek, érdemesebb lesz vágatni. Utóbb egyenesen kitiltotta őket onnan s még legelésző ökreiket is Ujszászra hajtatta. Ekkor telt be a pohár s fordult Tegzes II. István, I. Ferenc és V. János jogorvoslatért a kir. táblához. E per következtében fizetett 1760-ban Orczy Lőrinc báró Tegzes Mihálynak, 1763-ban Bencsik Mihálynak és Huszár (Czanner) Józsefnek (bizonyára Tegzes nőági ivadékok) összesen 7600 frt-ot s Vadkertet külön még 1787-ben 1420 frt-ot.²¹

Ez a siker bátorított fel 1787-ben még néhány nőági ivadékokat — Turóczy Istvánt és Szűry Lászlót, — hogy szintén pert kezdjen. A következő évben hozzájuk csatlakozott Péter István és Ferenc is. Rokokukat Szentgyörgyvölgyi Szabó Ferencet, ki úgy látszik az egész ügy mozgatója volt, teljhatalmú megbízottnak vallották s neki a visszaszerzendő vagyon egyötödét ígérték.²²

Nevezettek a következőképpen kapcsolódtak a Tegzes családfába:²³

A Tegzes-utódok 1791-ben egyezsége léptek a Nagysallón lakó Csontos István, János és Sámuellel, az 1643. évben adományt nyert Csontos Márton ivadékaival, kik a kir. táblán pereltek az ősi birtokért. A tábla, formai okokból, kétszer is elutasította keresetüket,

²¹ Turul V. 61.

²² Péter cs. lvt. szerző birtokában.

²³ A Kiséri Péter cs. története olvasható szerzőtől. Hellebronth: Családtörténeti Jegyzetek 1914-es évfolyamában.

de a hétszemélyes tábla 1831-ben mégis csak visszaküldte a táblához, tárgyalás céljából a per aktáit. 1833-ban a Pest vm-i Izsákon lakó Csontosok peres költségeit fizették ki a halasi atyafiak. De hiába volt minden erőlködés, a nagyterjedelmű birtokok végre is az Orczy család kezén maradtak. A Tegzes család vesztesége már 1804-ben 300.000 frt-nál jóval többre rugott. Ekkor ugyanis, csak magán Vadkerten, ekkora zálogösszeg feküdt. Ehhez járult 1835-ben még 32.000 frt. auctio. Br. Podmaniczky Jánosnak 1852-ben ennyiért kínálta.²⁴

Az agyafurt Szt. gy. v. Szabó Ferenc biztatására a Turóczy, Péter és Szüry családok, a Tegzes család (éspedig: Öreg T. Péter, Ambrus, öreg Mihály, Ferenc, János, ifj. Péter, Mihály és Sámuel) bevonásával arra is lépéseket tettek, hogy a kihalt Anarcsi Tegzes család Szabolcs vármegyei birtokait megszerezzék. Szabó Ferenc az egyezséglevelet úgy írta alá, mint «felesége Anarcsi Tegzes Éva teljhatalmú megbízottja». Annyira bíztak a sikerben, hogy rokonuk, Kökényesdi Papp Mihálynak, Bereg és Szatmár vármegyék táblabírájának osztályrészét 10.000 rajnai frt-ért megvették s neki előre 500 frt-ot ki is fizettek. 1793-ban Bihar vm. előtt tiltakoztak, hogy Debrecen város Monostor pusztán az erdőt kiírta, mert ők erre az Anarcsi Tegzes család birtokjogán igényt tartanak. A tiltakozók: Kökényesdi Papp Mihály, Péter István, Péter Ferenc és Sz. Szabó Ferenc voltak.²⁵ A remélt vagyonból azonban semmit sem látott a család. A kétféle Tegzes család közös eredetéhez is szó fér.²⁶

A Tegzes család Halas város összeírásaiban mindig a nemesek sorában szerepel. Így: 1699-ben II. János két fiával, III. János egy fiával (Ferenc) és egy lányával.

1720-ban II. István és III. János, 1761-ben II. István, II. Mihály, II. Ferenc és II. Péter. Pest vm. 1755. évi nemesi összeírásában II. Gergely, V. János, II. Mihály és II. Péter van benne. Kiskunság megváltásához 1745-ben Gergely 510 frt. 62 és fél dénárral, II. Ferenc 152 frt. 32 dénárral, V. János 100 frt-tal, II. István 130 frt. 40 dénárral, Péter 1759-ben 40 frt-tal járult.²⁷

Nemességüket a Jászkun kerületben 1770-ben kihirdették s Pest vm-től 1778-ban és 1804-ben kaptak bizonyáglevelet.

Halas városa 1706-ban Farkas János főhadnagy és Tegzes III. János alhadnagy vezérlete alatt Rákóczi pártjára állott.²⁸ A családnak talán ezért is volt oka félni a neoquistica commissio-tól.

Tegzes Kata 1692-ben Kiséri Péter Istvánnak nyújtotta kezét s özanyja lett annak a Péter családnak, mely a Tegzes család alászállása után első helyre küzdötte fel magát a városban.²⁹ 1758-ban II. István

²⁴ Rákoskereszturi lvt. III. 5. 375.

²⁵ Eredeti iratok a Péter cs. lvt-ban, a szerző birtokában.

²⁶ Tegzes Károly közlése szerint Kecskemét és Halas közt is lett volna egy Anarcs nevű pusztá, mely a halasi Tegzes családé volt.

²⁷ Nagy—Szeder I. m.

²⁸ Galgóczy: Pest vm. monogr. III. 260.

²⁹ Erről a Tegzes Katáról írja unokája Péter Ferenc cs. kir. udvarnok Családtörténetében (szerző birtokában), hogy sárgás-barna areszínű volt s nagyon hasonlított öhozzá. P. F.-ről maradt egy eredeti olajfestmény özv. Fridrich Alajosné Péter Ilona birtokában Kiskunhalason.

JÁNOS

1667. halasi bíró
1677. ns. levél,
melyet Pestvm.
1691. hirdet ki
1676. Tamás öcs-
csével együtt
megveszi Vad-
kert, Csábor és
Böszér ptákat
1699. bérlő Kis-
köröst 1682. 85.
99. Halason lakik
Simonyi Kata
1677.

ISTVÁN
1677 ns.
1720. Halason

GERGELY
1677. ns.
1745. Halason
»Tegzes-Pap«
néven

JÁNOS
1721. eladja Vad-
kert részét
megh. 1752. előtt

PANNA
Inárcsi Farkas
Mihály

MIHÁLY
1677.
Csabány Ilona

ISTVÁN
1745. 52. 58. 61.
Halason
1752. perel Vad-
kert miatt.

JUDIT
1758.
Biró István

ifj. PÉTER
1762. 61. Halas
1755. ns. ig.
Pestvm. 1770.
Jászunkker.

id. PÉTER
1721. eladja
vadkerti részét
1752. Kecse-
méten

TEGZES

JÁNOS

1636.

halasi bíró

TAMÁS

1677. ns. l.
1676. társszerző
Vadkert, Csábor,
Böszér ptákban
Thurzó Erzsébet
1677.

JÁNOS
1677.
1706. Rákóczi al-
hadnagya, 1699.
1720. Halason,
megh. 1720.
dec. 14.

KATA
esk. 1692. Halas
Kiséri Péter
István

ILONA
Gyulay Mihály

TAMÁS
szül. 1677. után

FERENC
szül. 1713.
1745. 61. Halas
1752. perel
Vadkert miatt
ns. ig. 1754. Pest
1770 Jászunkker.
1778. ns. biz. l.
esk. 1738.
Józsa-Nagy Ilona

ANNA

ifj. JÁNOS
1745. 52. Halas
1721. elad
1752. perel
1755. 70. ns. ig.

voltak. *Dezsőtől* a feledi *Feledy, Jánostól* pedig a jánosi *Jánosy család* tagjai származtak. A XIV. században például jánosi birtokosként említették *Jánosy Seje*, akinek a fiát *Juliánnak* hívták.

A jánosi *Jánosy család* egyébként nagy és fontos szerepet töltött be nemcsak a község, hanem egész Gömör vármegye életében, egyes tagjai pedig országos, történelmi hírnevet is szereztek maguknak és ősi familiájuknak.

Nagy kiterjedésű birtokaik szerteszét terültek el Gömör vármegyében. Főfészkükön, *Jánosin* kívül hatalmas földjeik voltak *Páljálván, Ivánjálván, Darnyán, Tajtiban* és *Zayarban*, valamint a többi szomszédos vármegyében is. Okmány szerint a *Jánosyak Darnyán* már 1427-ben birtokosok voltak, a községhez tartozó *Kenyeretlen, Névtelen* és *Embertelen* pusztákkal együtt, 1431-ben pedig földesúri jogot szereztek maguknak az *Abajalvához* tartozó, egykor önálló, virágzó Miklósfalva nevű pusztára is.

A familia tagjai közül a XV. században jánosi *Jánosy Jakab* fiai: *János, László* és *Dezső* az ősi jánosi birtokon kívül *Tajtiban, Siden, Tamásjálván, Szőregen, Vadnán* és *Galgócon* is bírtak éppen úgy, mint a *Lóránd familia* putnoki ágának leszármazottai.

Az ügyesen gazdálkodó *Jánosy familia* a mohácsi vész utáni időkben is megtartotta ősi birtokait, úgy hogy az 1553-iki összeírás alkalmával *Jánosy Pált* a vármegye legnagyobb birtokosai közt találjuk.

Ezek a hatalmas birtokok 1695-ben, csaknem csonkítatlanul kerültek a leányági örökösök kezébe. A nőágbeli örökösöknek akkor új királyi adománylevelet kellett kieszközölniök s ezért a nova donációért az akkori tulajdonosok kétszáz köből gabonát fizettek a szepesi kamara hadi éléstárába.

A jánosi *Jánosy család* férfi tagjai azonban nemcsak a birtok kezeléséhez értettek jól. A történelem tanúsága szerint a *Jánosyak* kivétel nélkül vitézül forgatták a kardot is, igaz megbecsülést szerezve a magyar fegyvereknek.

Jánosy Gáspár például szeregovai *Madách Lászlóval* együtt, Hunyadi Mátyás csehországi hadjárata alkalmával elfogták Podjebrád György cseh király Victorin nevű fiát, amiért Mátyástól a Heves vármegyében hűtlenséget elkövető *Kapolcsy Mihály* bánhalmi birtokát, továbbá a Nógrád vármegyei *Berényt* és *Szomolyát* kapták jutalmul.

Jánosy Gáspáron kívül nem kevésbé híres vitéz hírében álltak a Felvidéken jánosi *Jánosy Miklós* és *Pál* is, akik a végnélküli török elleni harcokban mutatták meg az igazi magyar, katonai virtust.

Jánosy Miklós 1552-ben *Eger* várában vitézkedett. A törökök egyszer, hogy megszabaduljanak hősi ellenfelüktől, egy portyázás alkalmával éjnek idején meglesték, elfogták és embertelen kínzások közepette kivégezték.

A másik vitéz, a tragikus véget ért *Jánosy Pál*, 1554-ben *Fülek* várának volt a várnagya. Vitézsége előtt minden egyes török ostrom megtorpant s az ostromló *Hamzon* szécsényi basa már éppen el is akart vonulni a vár falai alól, amikor egy szerezcseny szolgálása folytán álnokul meglepték és elfoglalták a bevehetetlennek hitt várat.

nővérével Judittal, Biró István feleségével osztálypert folytatott.³⁰ VII. János 1810-ben és 1815-ben Halas város főbirája volt. Tegzes Judit, ki 1700 körül született Halason s Kővágóörsi Kuthy János tassi földbirtokos felesége volt³¹ szintén e család sarja, de helyét a családfán nem sikerült megállapítanom.

A család hanyatlásának beszédes fokmérője a Gazdacimtár. Míg 1897-ben még három tagjának volt száz kat. holdon fölüli birtoka, összesen 916 kat. hold, addig ma csak az egy Tegzes Károly szerepel 279 kat. holddal a Gazdacimtárban. Ő a nemességét 1931-ben 39.921. b. ü. sz. a. igazoltatta.

³⁰ Nagy—Szeder I. m. IV. rész 6.

³¹ V. ö. Méhes Mózes: a Méhes cs. története.

Jánosi földesuraságok.

Irta: Dr. báró Nyáry Pál.

Jánosi község Gömör és Kishont vármegye rimaszécsi járásában elterülő magyar kisközség. Igen régi lakott hely, Keresztelő Szent Jánosról nevezett bencésrendi apátsága már a XIV. században fennállott, temploma ma is meg van. *Rómer Flóris* 1880 körül saját költségén újra építtette.

A község nevét minden bizonnyal első földesuráról, a *Jánosy* családtól kapta. Sajnos, ennek az ősi, kiváló családnak az eredetéről csak nagyon keveset tudunk.

Nagyérdemű genealógusunk, felsőgyőri *Nagy Iván* is csak néhány tapogatózó sort írt több kötetes, alapvető családtörténeti munkájában a jánosi *Jánosy család* újabbkori történetéről.

Szentistvánbaksai és szölledi *Baksay István*, a jeles, buzgó rimaszombati professzor, a város történetének érdemes írója szerint, hajdan az egész Rima völgye, így tehát Jánosi is, a hatalmas *Losonczy* familia tulajdonában volt s ezen a roppant Losonczy örökségen öt testvér: *István, Iván, János, Pál* és *Simon* osztozkodott.

A testvérek közül *István* a neki jutott földet — amelyen később Gömör vármegye szép székvárosa, a mai *Rimaszombat* épült *Istvánjalvának, Pál Rimapáljalvának, Iván Ivánjalvának, Simon Simonynak, János* fivérük pedig a Rima mellett elterülő részét szintén magáról, *Jánosinak* nevezte el.

Más feltevés szerint, amelyet már az előbbinél lényegesen több történeti adat is alátámaszt, a jánosi *Jánosy család* *Könyves Kálmán* uralkodásának idején az itáliai Apuliából hazánkba költözött és itt fontos, előkelő szerephez jutott *Ratold*, magyarosan *Rátót* nemzetiségből származott, amely a Felvidéken, elsősorban Gömör vármegye területén széles kiterjedésű földekhez jutott.

A *Jánosy család* nevével címzettek a feledi *Lóránd-ágból* szakadtak ki egykor. Így például egy 1360-ban kelt oklevélben említés történik *Feledi Benedekről*, akinek fiai *Dezső* és *János* comesek